

Hieronder een verslag van 10 augustus 1968, dus van meer dan 50 jaar geleden! Voor een toelichting (en uittreksel), zie Nieuwsbrief nr. 44 van december 2018

VERSLAG MIDDAGEXCURSIE LANGS HET GEIN

De convocatie, welke alle leden van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, afdeling Amsterdam, van de secretaresse kregen toegezonden, vermeldde voor zaterdag 10 augustus een middagexcursie langs het Gein tussen Driemond en Abcoude.

Dit onder leiding van de heren J. Bolman en D. Piet.

Wanneer de N.B.M -bus van lijn 40 ons van het autobusstation in de Musschenbroekstraat naar Driemond vervoert, vertelt de heer Piet, dat meneer Bolman door familie omstandigheden verhinderd is om mee te gaan, zodat wij voor uitleg en toelichting alleen op hem zijn aangewezen. Ons gezelschap bestaat uit 23 personen zodat dit voor een deskundige als de heer Piet nog wel te leiden is. In Driemond gekomen, stappen we uit en wandelen over het fietspad naar de rechteroever van het Gein. Het Gein, dat Dr. L. van Egeraat altijd noemt, een zeldzaam fraai waterlint, wedijverend met de Vliet naar de eretitel van mooiste binnenwatertje van Nederland. Op deze wat winderige, maar prachtige hoogzomerdag geven wij het graag deze eretitel.

Wanneer wij, onder de ruisende wilgen wandelend, onze ogen laten genieten van het water, de weilanden, de boerderijen en de wegberm, dan blijft in die wegberm ons oog rusten op een opvallende plant. Grote, ruw behaarde, geveerde bladeren en op de kantig-gegroefde sterke stengel de stralend witte schermen, dit alles goed uitkomend boven het groene gras.

Dit is een bereklaauw (*Heracleum sphondylium*), van de familie der Schermbloemigen.

Zij komen hier veel voor, maar de heer Piet wijst er meteen op, dat ook een andere schermbloemige hier voorkomt, die veel op de bereklaauw lijkt. Alleen, die plant is niet zo ruig, heeft een gladde, gestreepte stengel en veel sierlijker en fijner verdeelde wortelbladen. Bovendien zijn de bloeschermen niet vlak maar bollen zij een beetje in het midden. Deze plant heeft de liefallige naam engelwortel (*Angelica Sylvestris*) gekregen, omdat de Ouden de hemelse (angelus = engel) gawe van de geneeskraft van deze planten in het licht wilden stellen. Eigenlijk niet de geneeskraft van deze gewone engelwortel, maar van de veel zeldzamer voorkomende, ook wel gekweekte grote engelwortel (*Angelica archangelica*) waarvan alle plantendelen heilzaam zouden werken voor de maag, darmen en longen en de eetlust.

We blijven wat langer bij deze schermbloemigen stilstaan, omdat deze druk bevlogen worden door allerlei insekten. De honing en het stuifmeel is niet makkelijk bereikbaar, ook voor de insekten, welke niet over een lange tong of andere hulpmiddelen beschikken. Zelfs kevers, die meestal twee paar bijtkaken en een korte onderlip hebben, kunnen hier te gast gaan, en overal zien we de tengere bruinrode wekschildkevers of "soldaatjes" (*Telephorus fuscus*), Ook een mooi koperkleurig glanshaantje (*Chrysomela polita*) doet zich tegoed. De metaalachtige weerschijn van zijn dekschildjes wordt veroorzaakt door de structuur hiervan. De schilden zijn uit verschillende lagen opgebouwd en breken het licht daarom

diverse malen. Veel vliegen zien we nog, op de schermen, en erboven staan vaak een poosje snorrend de zweefvliegen, o.a. de rossige zweefvlieg (*Syrphus balteatus*). We hebben eerst wat moeite, om dat rossige te zien, maar inderdaad zweemt het achterlijf aan het eind wat naar roze. Dr. Jac. Pieter Thijssen, de man die ons Nederlanders naar de natuur leerde kijken, had het ook al moeilijk met deze naam, en stelde voor, de vlieg bandzweefvlieg te noemen, naar de zwarte banden, die over het gele achterlijf lopen, en die de vlieg een beschermende gelijkenis met de wespen geven.

We gaan verder en zien dan aan de waterkant de vuilroze bloemstaarten, de flora zegt: "in schijnkransen 6-10 bloemig", van de moerasandoorn (*Stachys palustris*). Er is een gelijkenis met de bekendere paarse dovenetel, maar de bladeren zijn veel langwerpiger en de plant ruikt onaangenaam. Wel behoren zij tot dezelfde familie, de labiaten of lipbloemigen. Dit kunnen we mooi constateren, als even verderop de witte dovenetel (*Lamium album*) blijkt te groeien.

De kinderen weten wel, dat je maar de witte lipbloemen een voor een van de vierkante stengel hoeft te plukken en er dan aan te zuigen, aan de onderkant van de bloem, om een honingsmaak te proeven. Zo te zien weten de hommels het ook heel goed, want de dovenetels worden druk bevlogen door wat wij gemakshalve "hommels" noemen. Maar meneer Piet neemt daar geen genoegen mee. Hij neemt een glazen buisje, stulpt dat over een druk honingzuigende "hommel" heen en vangt deze snoeper dan, om ons de kenmerken te laten zien. Het is een akkerhommel (*Bombus agrorum*) met, als alle andere insecten, een kop, borststuk en een achterlijf. Hier is de bovenkant van het borststuk, waaraan de vleugels en poten zitten, en het achterlijf bruin. Daarom is het een akkerhommel, die weer wordt losgelaten, waarna een andere hommel wordt gevangen. Deze heeft een witte achterlijfspunt, lijkt verder op de vorige, maar heeft bij nader toezien toch ook nog een gele dwarsstreep op het borststuk en een gele streep op het achterlijf. Het is een aardhommel (*Bombus terrestris*) en wel een tamelijk klein exemplaar. Het is dus een wekster. En op een scherm van de bereklauw even verderop zien we zelfs de hele familie bij elkaar: een werkster, dan een jonge koningin, die er veel welgedaner uitziet dan de werkster, maar overigens gelijk getekend is, en een mannetje. Deze heeft niet de witte achterlijfspunt, is ook niet zo streperig, maar meer egaal geelbruin. We horen dat deze jonge koninginnen zich aan het eind van augustus al gaan ingraven, om ondergronds te overwinteren. In maart komen ze dan weer boven, gaan op zoek naar een beschut plekje. maken daar van was een paar slordige cellen, leggen er een eitje in en verzamelen honing en stuifmeel om de opgroeiende made te voeden. Na enkele dagen verpopt de made zich, en weer later kruipt uit deze pop een hommel, wat kleiner dan de koningin, en dus een wekster. Deze werken hard, om de grondlegster van het volk terzijde te staan bij de vorming van een sterk volk, dat in augustus soms wel is uitgegroeid tot een aantal van een paar duizend. De hommels beschikken, evenals de bijen, over een lange tong, en kunnen zodoende de nectar ook op moeilijk bereikbare plaatsen wegzuigen. Als zij zich op de lip van een dovenetelbloem zetten, zakt deze door hun gewicht wat door, de bloem wordt wat makkelijker toegankelijk, en de hommel kan met zijn lange tong bij de nectar. Als tegenprestatie, ongeweten, neemt de hommel met zijn harig borststuk en achterlijf wat stuifmeel mee, wat bij een volgende bloem op de stempel van het vruchtbeginsel kan terecht komen, zodat de instandhouding van de soort verzekerd is, want na deze kruisbestuiving zal het zaad kiemkrachtig zijn. Nadat we de plaats zijn gepasseerd, waar de netels die niet steken groeien, de dovenetels, komen we bij een plek, waar veel wel stekende netels staan, de grote brandnetels (*Urtica*

dioica). We willen er al voorbij lopen, maar meneer Piet maakt ons er opmerkzaam op, dat sommige bladeren van de brandnetels samengevouwen zijn en met de randen aan elkaar gesponnen. Hij opent zo'n blad en tot onze verbazing zien we dan een rups, een zwartgroene, met hier en daar een bosje puntige stekels of haren. Het is een rups van de Atalantavlinder (*Vanessa atalanta*), ook wel genoemd Admiraal, Schoenlapper, zomerkapel of nummervlinder. Het voert te ver, om hier uitvoerig over deze vlinder te spreken. Wie er meer van wil weten, moet maar eens lezen het prachtige en gedetailleerde boekje van E. Heimans en Jac. P. Thijsse "Van vlinders, bloemen en vogels", een uitgave van Ploegsma, Amsterdam.

We kijken nu, wat we zoal in het water van het Gein zien groeien. We zien de drijvende, bijna cirkelronde bladen met hartvormige voet van de watergentiaan (*Nymphoides peltata*), hier en daar bloeiend met een gele bloem. De pijlvormige bladeren van het pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*) wijzen boven water naar de mooie witte bloemen, die trosvormig gerangschikt staan te pronken. Prachtig bloeit ook het Liesgras (*Glyceria maxima*) met grote pluimen, die wuiven in de wind. Manshoog is dit gras, wat een niet-ingewijde al gauw riet (*Phragmites communis*) zou noemen, wat hier overigens ook genoeg groeit. Tussen dit riet reppen de jongen van de meerkoet (*Fulica atra*) zich piepend voort.

We kijken van het water, aan onze linkerhand, naar de boerderijen, ter rechterzijde. Van de hekpalen worden ons allerlei wijze raadgevingen gegeven: "Arbeid adelt", "De mens wikt, God beschikt" en waar wij allen mee instemmen: "Genoegen is 't al".

Het is een groot genoegen, hier te wandelen en te genieten van de details, waar de heer Piet ons op wijst, en de grote lijnen, getrokken door de wijde weilanden met de spiegelende sloten, het onvolprezen Gein en de schaduwrijke bomen. Wij, stadsbewoners, zijn gewend aan een eentonige beplanting door Gemeentewerken van onze straten. Maar hier lijkt het wel, of ieder mag planten, wat hijzelf het mooiste vindt. Het meest komt voor, soms in een dubbele rij in de wegberm, de hoogopschietende witte wilg of schietwilg (*Salix alba*). Vanouds wordt deze soort veel gebruikt als knotwilg, maar geriefhout heeft de boer niet meer zo nodig, en ook als brandstof geeft hij de voorkeur aan andere middelen, zodat de knotwilg niet zo veel meer wordt gezien als vroeger. Bij de uitspanning "Het Schone Gein" zijn de wilgen wel gekopt. Overigens zagen we elders ook een paar geknotte populieren (*Populus x canadensis*). Bij de boerderijen maken de schietwilgen vaak plaats voor olmen of iepen (*Ulmus glabra?*), soms zelfs voor platanen (*Platanus x acerifolia*) en ook zien we essen (*Fraxinus excelsior*) en zwarte elzen (*Alnus glutinosa*).

Als de knotbomen erg oud worden, gaat het zachte wilgenhout vermolmen, en verrassend is het om te zien, dat in dit vermolmde hout allerlei zaden tot ontkieming komen. Zo zien we een knotwilg, die "inwoning" heeft van een vlier (*Sambucus nigra*), terwijl andere zijn versierd met bloeiende wilgeroosjes (*Epilobium angustifolium*), een zeer toepasselijke naam dus, en heel vaak met bitterzoet (*Solanum dulcamara*). Dit is een prachtige plant, die op de knotwilgen maar kleine ranken heeft, toch rijkbloeiend, met violette kroonbladen, die iets zijn teruggeslagen en de contrasterende gele helmknoppen duidelijk laten uitkomen. Na de bloei verschijnen de prachtig rode bessen. Deze zien er heerlijk uit maar zijn giftig! De stengels zijn niet giftig, men kauwt er wel op. Eerst smaken zij wat vreemd, wat bitter misschien, maar daarna krijgt men een zeer zoete smaak in de mond. Dat verklaart dan ook de naam bitter-zoet.

En nu we toch aan het kauwen zijn: aan de waterkant komt hier en daar het zwaardvormige, aan de rand soms het wat gerimpelde blad voor van de kalmoes (*Acorus calamus*). Deze plant vermenigvuldigt zich d.m.v. een wortelstok, want de bloemkolf brengt in ons land geen vruchten voort. Deze wortelstok nu, werd en wordt in de geneeskunde wel gebruikt. Het kauwen erop beschouwde men nog in 1848 als een voorbehoedmiddel tegen de cholera, die toen ons land teisterde. De Griekse naam a- (is tegen) koros (is verzadiging) geeft het al te kennen, het is een middel om een bedorven maag te herstellen. In de laatste wereldoorlog gebruikten hardnekkige pruimers het wel in plaats van de niet te verkrijgen pruimtabak, nu wordt het voornamelijk verzameld ter verwerking in likeuren en (Deventer)koek.

We blijven aan het proeven: we vinden n.l. een lid van de duizendknoopfamilie, en om te bepalen welke plant het is, moeten we controleren, of het blad peperachtig smaakt.

Inderdaad: zeer gepeperd: dus is het de waterpeper (*Polygonum hydropiper*).

Hier, voorbij de boerderij "Genoegen is 't al", maakt het Gein een bocht, en valt ons voor het eerst op, dat de al genoemde engelwortel het meest aan het water staat, terwijl de schermen van de bereklaauw meest rechts te vinden zijn in de berm. In een blad van de bereklaauw heeft een larve, een mineerder zich een gang gegraven door het bladmoes. Deze gang, die zich door het blad kronkelt, mineert, heeft bij een bepaalde soort altijd hetzelfde "patroon". Daarmee kan men de larve zelfs deter-mineren. We letten hier weer op de bezoekers van de bloemschermen. Een wapenvlieg (*Stratiomya farcata*), die met zijn likkende monddelen wel op deze makkelijk bereikbare nectar-bron is aangewezen, maar ook een snuitvlieg (*Rhingia rostrata*), die met zijn lange zuigwerktuig, dat we met het blote oog echt als een snuitje waarnemen, ook wel diep gelegen honing bereiken kan. Hij heeft zeker ook een vrije zaterdag. Op de roze schijnschermen van de valeriaan (*Valeriana officinalis*) vinden wij de snuitvliegen ook steeds weer terug. De naam officinalis betekent: uit of van de apotheken en men kweekt deze plant nu nog wel, ook in ons land, om er een zenuwmiddel van te bereiden in de vorm van een tinctuur.

Voorbij de boerderij "Rundervreugd" maakt de weg alweer een bocht, en het gras ligt hier zo uitnodigend in de zon, dat het ons ook een vreugde is, om er even op uit te rusten. We gaan later tussen wat huizen en tuintjes door, en vinden onder een ligusterhaag wat bloeiende exemplaren van het klein springzaad (*Impatiens parviflora*). De langwerpige vruchten schieten bij de minste aanraking hun zwarte zaden weg en krimpen daarbij plotseling in elkaar. Een leuk spelletje voor kinderen, maar ook voor ons, grote mensen. Dan bekijken we weer ernstig een groepje grote brandnetels. Hier vinden we weer zwarte rupsen, alweer met stekelige haren, geel, maar nu zitten ze niet eenzaam in een samengesponnen blad, maar komen open en bloot, in groepjes, op de bladeren voor. Dat zijn de rupsen van de kleine vos (*Aglais urticae*).

We stappen nu wat vlugger door, omdat de bermen wat eentoniger worden.

Schermbloemen zien we haast niet meer, zou het hier later gemaaid zijn? We hebben hier een prachtig gezicht op de Broekzijderwatermolen en natuurlijk op het Gein, dat steeds verandert en andere doorkijkjes en waterpartijen voortvoert. In het water groeit hoog-op de lisdodde de grote (*Typha latifolia*). Latifolia wil zeggen, met brede bladeren. Nu, de bladeren zijn niet alleen tamelijk breed, tot 2 cm, maar vooral lang, wel tot 2 meter toe. Meneer Piet demonstreert, hoe het komt, dat ze toch niet dubbelslaan. Het blad draait zich een paar slagen, op de weg van bladvoet naar bladpunt en behoudt zo zijn stevigheid. Controleert u het ook eens!

In het gras plekt het geel van de akkerkool (*Lapsana communis*) en de melkdistel (*Sonchus oleraceus*) en zien we de roze bloemaren van het perzikkruid (*Polygonum persicaria*). Bij het kippebruggetje gaan we even over het Gein, langs de voormalige tol, om in de wegberm daar op de tot de grond afgezaagde en nu weer opnieuw uitlopende wilgen en populieren te zoeken naar de grote boktorren (*Cerambycidae*), en ook de gaten waar ze moeten zijn uitgekropen, maar waar zijn de volwassen insekten, de imago's, met hun lange, teruggebogen sprietten? Het is zeker te wonderig, zodat de boktorren zijn weggekropen, want we vinden ze niet. Wel staat er een prachtige witte bok, een exemplaar van de Capra hircus, oftewel tamme geiten, maar dat is al. Toch was de omweg niet helemaal voor niets, want in de bermsloot zien we daar ook enkele exemplaren van de steeds minder voorkomende zwanebloem (*Butomus umbellatus*). Een prachtig scherm van donkerrose bloemen bovenop een lange kale stengel. We vragen ons af, hoe men aan de naam zwanebloem komt, en onze excursieleider weet ook dit te verklaren. Bij het uitkomen van de bloemen, bloeien de meeldraden het eerst. De zes stempels van het vruchtbeginsel zitten dan in een kluitje bij elkaar, als zwaantjes, die hun halzen strekken naar een voorgehouden lekker hapje. Later, als de helmknoppen der meeldraden zijn afgevallen, dan ontwikkelen de stijlen en stempels zich, groeien bij het rijper worden van de zaden steeds verder uit elkaar. Bekijk het eens ter plaatse, maar, om het met de woorden van de natuurbeschermingsaffiche te zeggen: "Laat ze staan!"

Weer terug naar het Gein en verder maar weer. Aan de overkant zien we de andere molen van het Gein, de "Delphine", het vakantieverblijf van een onzer Zuiderburen.

Voor onze voeten bloeit met violette bloemtrossen boven de harige bladeren de smeerwortel (*Symphitum officinale*) waarvan de naam wijst op het gebruik in zalf ter genezing van wonden, beenzweren en huidziekten. Trouwens, men maakt er wel een thee van, die zeer goed werkt op de spijsverteringsorganen. Dan noteren we nog vogelwikke (*Vicia cracca*), duizendblad (*Achillea millefolium*), en kattestaart (*Lythrum salicaria*) en op de kant de smalbladige (*Plantago lanceolata*) en grote weegbree (*P. major*) en in het water de waterweegbree (*Alisma plantago-aquatica*), die ondanks de Hollandse namen blijkbaar niet allen van standplaats, maar ook van familie verschillen. Van de grote weegbree lezen we in de "Geïllustreerde flora van Nederland", door Heimans, Heinsius en Thijsse, een uitgave van Versluys, Amsterdam: "Het allergemeenste onkruid, door de Europeanen over de gehele wereld verspreid, en daarom wel genoemd: het voetspoor van de blanke". Overigens hebben wij op onze beurt ook weer heel wat onkruiden uit andere werelddelen teruggekregen, de z.g. neofyten, die tamelijk recent onze flora kwamen "verrijken", zoals b.v. het knopkruid (*Galinsoga parviflora*) uit Zuid-Amerika, of de z.g. archeofyten, die al eeuwen geleden bij ons binnenkwamen, zoals b.v. de boerenkers (*Thlaspi arvensis*).

Bij de agrariërs-woonstee "Ora et Labora" worden we herinnerd aan de gevleugelde woorden van de heet Verolme: "Al worden de vogelen des hemels door onze Hemelse Vader gevoed, zij moeten er wel voor vliegen". Want in de lucht is het één af- en aanvliegen van de zwaluwen. Bij nadere bestudering blijken het boerenzwaluwen (*Hirundo rustica*) te zijn met lange, gevorkte staarten, en huiszwaluwen (*Delichon urbica*) die van de vorige verschillen door een kortere staart en witte keel en vooral een witte stuit.

Vorbij de boerderij valt ons nog op de grote aantallen van de kleine watereppe (*Sium erectum*), die daar met zijn geveerde, eironde of, de bovenste, lamgwerpige, ingesneden blaadjes in de sloot staat. Ook slingert zich een reusachtig exemplaar van het al eerder

vermelde bitterzoet door de takken van een es, meterslang, werkelijk een prachtgezicht voor "de liefhebbers van wat er leeft en groeit, en ons altijd weer boeit", om een andere bekende Nederlander te citeren, het lid van onze vereniging Dr. Fop. I. Brouwer.

Zo langzamerhand worden wij geboeid door het vooruitzicht van een heerlijke kop koffie in de voormalige "Waterlelie", nu zo echt chique "Entre nous" herdoopt. De koffie blijkt er onveranderd lekker te smaken, een echt Hollands bakkie leut, en verkwikt gaat een deel van ons gezelschap naar het stationsgebouw, terwijl anderen het kalmer aan blijven doen, en de bus zullen nemen.

Rest ons nog, te vertellen, dat we het zelfs op het station niet kunnen nalaten om nog wat planten te vinden: b.v. de klavertjes-drie van de stijve klaverzuring (*Oxalis europaea*), die daar geel staat te bloeien, evenals het kleverig kruiskruid (*Senecio viscosus*). Er staan ook exemplaren van de bijvoet (*Artemisia vulgaris*). *Artemisia* komt van *Artemes*, d.i. gezond, opgeruimd, fris en ongedeerd. Dit vertelt precies, hoe wij ons aan het eind van onze wandeling voelen. Wij kunnen, dank zij een heerlijke wandeling in Abcoude's groene dreven, weer geruime tijd wat beter tegen de ongemakken van het grote-stadsleven. We zijn de heer Piet en de K.N.N.V. dan ook dankbaar, dat zij deze tocht voor ons georganiseerd hebben.

Wim de Graaf

Tot stand gekomen door bijz. medewerking v. d. heren Bolman, D.Piet en W. de Graaf

KNNV excursie langs het wonderschone Gein

(cursieve tekst = met de hand geschreven toevoegingen)